

DOI: 10.46352/23036974.2022.109

***Prilozi*, 50/2021, Sarajevo:
Univerzitet u Sarajevu – Institut za
historiju, 464 str.**

U 2021. godini, pripremljen je i objavljen jubilarni 50. broj časopisa *Prilozi*. U časopisu su zastupljeni članci i prilozi sa tematikom od srednjeg vijeka do posljednjeg rata 1990-ih godina, stručni prilozi, prikazi i osvrti te sjećanje na dr. Kemala Bašića kojem je, ujedno

ovaj broj i posvećen. Najveći broj autora dolazi iz Bosne i Hercegovine, no tu su, također, i autori iz susjednih zemalja, kao i autor iz Japana.

U uvodnom dijelu, koji ovaj put nosi naziv "Povodom jubilarnog broja *Priloga*", glavni i odgovorni urednik, Sedad Bešlija se osvrnuo na historijat *Priloga* te same početke sada već davne 1965. godine kada je ovaj časopis započeo svoj razvojni put. Ispočetka je to bio časopis u kojem su se objavljivali radovi saradnika iz historije radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini, Narodnooslobodilačke borbe i postratne socijalističke vlasti, te dosta rjeđe, tekstovi koji su se tematski odnosili na druge društvene događaje već spomenutog perioda. Godine 1973., kako je to naveo Bešlija, dolazi do zaokreta i preorijentacije časopisa. Naime, tadašnji *Institut za istoriju radničkog pokreta* prerasta i mijenja svoj naziv u *Institut za istoriju*, samim time časopis se počinje više fokusirati na naučno-istraživačke radove historije Bosne i Hercegovine i njenih naroda od najstarijih vremena do savremenog doba. Međutim, cijela situacija, nažalost, se jako brzo mijenja 90-ih godina prošlog stoljeća, kada su ratni uslovi jednostavno zaustavili naučni rad i daljnu produkciju. Nakon normalizacije stanja u Bosni i Hercegovini, časopis je ponovo počeo redovno da izlazi te je u periodu pred njim samo dodatno napredovao. Bešlija je za kraj naglasio kako su *Prilozi* od časopisa koji je isprva zrcalio naučno djelovanje uposlenika Instituta prerasli u publikaciju koja danas okuplja širok krug saradnika iz cijele Bosne i Hercegovine i njenog neposrednog susjedstva.

Prvi članak rezultat je rada dugogodišnjeg saradnika časopisa, Esada Kurtovića pod naslovom *Trebinjska vlastela Poznanovići*. Riječ je o radu koji je realiziran u okviru projekta Ministarstva za nauku, visoko ob-

razovanje i mlade Kantona Sarajevo pod nazivom "Srednjovjekovna bosanska vlastela". Pregledan je ogroman arhivski fond koji će u daljim fazama rada biti predmetom obrade putem više radova i zbirke izvora za historiju srednjovjekovne Bosne. Kurtović je naveo kako je obavezno polazište za traženje novih saznanja o vlasteli Poznanovića svakako djelo Mihaila Dinića, ali također navodi kako porijeklo ove vlastele nema svoju postavku u literaturi. Autor je pokrenuo nekoliko zanimljivih pitanja, a jedno od njih jeste titulatura vojvode Vukoslava Poznanovića, gdje je rekao kako je Vukoslav bio naveden kao jedan od najvažnijih travunijskih plemića u povelji kneza Pavla Radinovića Dubrovčanima iz 1397. godine. Međutim, postoji problem jer je Dinić u svome radu istaknuo da je Vukoslav u tom periodu već vojvoda, što sa sobom povlači pitanje kako je tadašnji vazal stekao titulu koja je viša od titule njegovog seniora, kneza Pavla Radinovića? Autor navodi nekoliko autora koji imaju nešto drugačija mišljenja po tom pitanju, ali je naveo da najviše preko djela Mihaila Dinića i drugi autori vezuju vojvodu Vukoslava sa Vukoslavom Poznanovićem, što ne mora nužno biti istina, s obzirom da postoji vjerovatnost da uopšte nije riječ o istoj osobi. Pored ovog pitanja, Kurtović se pozabavio i sa pitanjem informacija o Poznanovićima, navodeći da su one dosta štute, ali se na osnovu njih mogu pojedini članovi porodice prepoznati, što svakako jeste napredak. Kroz nekoliko podnaslova u radu, autor se osvrnuo na spomen pojedinaca ove vlasteoske porodice. Za kraj je naveo kako je riječ o najpoznatijoj vlasteoskoj porodici na području Trebinja krajem 14. stoljeća.

Sljedeći je rad Irene Kolaj Ristanović pod nazivom *Osmansko vojno groblje na Maliti: prilog proučavanju spomenika islamske*

civilizacije koje predstavlja monumentalan kompleks koji čine mauzolej podignut u čast boraca stradalih prilikom opsade Malte 1565. godine i grobni spomenici turskih vojnika poginulih u Prvom svjetskom ratu. Upravo, kako i sama autorica ističe, ovaj kompleks predstavlja značajno osmansko kulturno nasljeđe na Mediteranu koje je izgrađeno na inicijativu sultana Abdulaziza. Naravno, nije riječ o jedinstvenom arhitektonskom spomeniku osmanskog karaktera, ali predstavlja jedini ovakav tip svjedočanstva o kulturnom identitetu Osmanlija u ovom dijelu Evrope. Rad je nastao kao rezultat terenskog istraživanja, ali i primjenom interdiscipliniranog pristupa naučnom istraživanju, korištenjem primarnih historijskih izvora pohranjenih u Nacionalnom arhivu Malte. U tekstu, autorica predstavlja izgled ovog kompleksa danas i koji su to sastavni elementi, te pored toga navodi da su do sada objavljene svega dvije studije koje se tiču Osmanskog vojnog groblja na Malti. Jedna koju je napisao Mehmet Tütüncü koja se više fokusira na donošenje osnovnih podataka o izgradnji groblja te sudbini istog tokom Prvog svjetskog rata. Druga studija je djelo Conrada Thakea, za koju je autorica napomenula kako je više namijenjena posjetiocima ovog groblja jer je ilustrativni materijal obiman, dok je analiza dosta kraća. I. Kolaj Ristanović je mišljenja kako ovo groblje na Malti predstavlja memorijalni centar koji je svojom namjenom, umjetničkim i arhitektonskim odlikama učinio bogatijom islamsku kulturnu baštinu. Pored teksta, u radu se može pronaći i nekoliko ilustracija.

Istočno pitanje kroz dalekoistočne oči: Japanski pogledi na ustanke u Hercegovini (1861-1878.) je naziv narednog rada kojeg je napisao Takuja Nakazava iz Japana. Sam autor navodi kako ovaj članak analizira japanske geografske knjige, novine i putopis

od 1861. godine do 1878. godine i razmatra njihove poglede na Hercegovinu i tadašnji ustanak protiv Osmanskog Carstva. Upravo je ovo period kada je Japan okončao svoju dugogodišnju izolaciju i počeo obraćati pažnju na vanjsku politiku i situaciju. U tom periodu, Japanci su na ustanak u Hercegovini gledali kao na događaj koji prijeti Osmanskom Carstvu te samim time narušava međunarodni poredak. Nakazava piše kako postoji nekoliko studija o japanskom pogledu na Istočno pitanje, ali jedina koja detaljno razmatra sliku Hercegovine jeste članak Vang Ćijinga, no autor navodi kako se odnosi između Japana i Bosne i Hercegovine nisu izučavali niti su dovoljno istraženi. Prve informacije o Bosni i Hercegovini koje stižu do dalekog Japana potiču i druge polovine 18. stoljeća kada japanski geografi počinju pisati knjige o geografiji svijeta na osnovu zapadnih geografskih knjiga, a Kucuki Masacuna je 1789. godine u svojoj knjizi "Geografija Zapada", Bosnu opisao kao prostor koji je pod turskom vlašću i da je podijeljena na "Gornju" i "Donju". Iako nije dobro objašnjeno, smatra se da je pod "Gornja Bosna" mislio na Hercegovinu te autor navodi da je to ujedno i najstarija referenca Hercegovine u Japanu. Nakazava navodi kako su "Službene batavijske novine" bile prvi medij koji je upoznao japansko društvo sa situacijom u Hercegovini te je on u svome radu u posebnom odjeljku analizirao članke o Hercegovini koji su izašli u ovim, ali i drugim novinama. Ono što je autor postavio kao vrstu zaključka jeste da su Japanci situaciju u Hercegovini posmatrali u svjetlu svoje situacije i njihovih konstantnih građanskih ratova i rušenja tradicionalnog političkog poretka.

Četvrti po redu rad jeste *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata* autora Mehmeda Hodžića. Riječ je o radu koji se bavi pitanjem načina rada i

funkcioniranja sirotišta, pri čemu je posebno mjesto posvećeno pitomcima, siročadi nastanjenoj u ovoj instituciji te njihovom svakodnevnom životu. U samom uvodu rada, autor se osvrnuo na razjašnjavanje pojmova kao što su “siročće” i “sirotišta” te historijat istih na području Sarajeva, odnosno ko je tačno vodio brigu o siročadima. Pored toga, Hodžić napominje kako ovakva tematika u bosanskohercegovačkoj historiografiji nije zastupljena u onoj mjeri koliko je to prisutno u drugim evropskim historiografijama. Autor je naveo kako je osnovni cilj rada prikazati u kakvim okolnostima i na koji način je došlo do osnivanja sirotišta za muslimansku djecu od Vakufsko-mearifске uprave, te kako je ono vršilo svoju funkciju u periodu do kraja austrougarske vlasti u BiH. Analizom dostupne izvorne građe, ustanovljeno je kako je Vakufsko sirotište predstavljalo humanitarnu i prosvjetnu ustanovu koja je uspješno vršila svoju namjenu, a veliku ulogu u tome imala je i Zemaljska vlada koja je od samog početka podržavala rad ovakve institucije. Samim time i odnos vlasti prema islamskom vjerskom rukovodstvu, barem u ovom segment, se kretao u smjeru uspostavljanja dobre saradnje. Kada je riječ o svakodnevnom životu, autor je naveo kako je organizacija života bila po strogim principima koji su karakteristični za sve zavode ovakve vrste, ali je imala namjeru odgojiti djecu na način da postanu moralne i plemenite ličnosti koje će biti korisni članovi zajednice. Pored toga, autor je u radu objavio i nekoliko priloga među kojima se nalaze nacrti zgrade sirotišta te sama zgrada i život u istoj.

Jedno od uvijek užarenih historiografskih pitanja na svijetu jeste Prvi svjetski rat i njegovo izbijanje. Upravo se ovom temom pozabavio Muhamed Nametak u svome radu pod naslovom *Pitanje odgovornosti za izbijanje*

Prvog svjetskog rata u svjetskoj historiografiji. Na osnovu literature, koja je nastajala u raznim vremenskim periodima, autor razmatra stavove iz većine zaraćenih zemalja po pitanju odgovornosti za izbijanje Prvog svjetskog rata. Ono što je karakteristično za većinu radova koji su nastali na ovu temu jeste da se odgovornost, po običaju, prebacivala na drugu stranu. Na osnovu radova koje je pročitao i na osnovu kojih je odlučio pisati ovaj rad, Nametak je mišljenja kako su se vremenom počele pojavljivati i ideje gdje se krivica ravnopravnije raspoređivala. U uvodu svog rada, autor se fokusira na generalne podatke o Prvom svjetskom ratu, gdje ne zaobilazi ni kontekst Bosne i Hercegovine u tom periodu. Kao dvije najbitnije godine u savremenom periodu, kada je u pitanju historiografija o Prvom svjetskom ratu, Nametak navodi 2014. godinu i 2018. godinu kada su obilježene stogodišnjice izbijanja i završetka Velikog rata. U tom periodu su čitavoj Evropi organizirani naučni skupovi, izložbe, koncerti, rasprave o uzrocima rata i slično. Na nekoliko strana je autor elaborirao stavove brojnih historičara iz većine zemalja učesnica samog rata, gdje mu je cilj bio prikazati koliko različitih stavova je zapravo izneseno kroz historiju. Na osnovu istraživanja, autor je donio nekoliko zaključaka. Kao ključno je naveo da do konsenzusa historičara na ovu temu jednostavno nije došlo i da ne treba očekivati da će do njega, barem u skorijoj budućnosti, doći. No, ovo svakako ne znači da su naučne rasprave o odgovornosti za rat beskorisne i da nisu dale apsolutno nikakav rezultat, naprotiv, upravo su one dovele do postepenog približavanja i sveobuhvatnije analize svih dešavanja koja su prethodila izbijanju rata.

Sljedeći rad je *Zarazne bolesti u Sarajevu (1918-1928)* autorice Aleksandre Pijuk-Pejić. Riječ je o radu koji govori o

odsustvu modernizacijskih procesa u seoskom području i njihova ograničenost i manjkavost u gradu. Prije svega se to odnosi na vodovodne i kanalizacione mreže, puteve i zdravstvene ustanove – sve je to uslovalo loše stambene i higijenske prilike. Kada se na to sve doda i siromaštvo, može se govoriti o uzrocima širenja zaraznih bolesti, među kojima su tifus, tuberkuloza, difterija, španska gripa, sifilis i mnoge druge. Kada je riječ o historiografiji, do ovog rada, zarazne bolesti u Sarajevu u periodu 1918. do 1928. godine nisu bile predmet istraživanja. U dosadašnjoj literaturi tema je često posmatrana kao sastavni dio pisanja o širem kontekstu Bosne i Hercegovine tokom ovog perioda. Autorica se potpuno fokusira na grad Sarajevo kao urbani centar, te okolna naselja kao ruralnu sredinu u cilju sagledavanja sličnosti i razlika na generalno malom prostoru. Cilj rada je svakako prezentovati uzroke pojava i širenja zaraznih bolesti, vrste bolesti i mjere koje su sprovođenje u njihovom sprječavanju. Prva institucija koja se bavila zdravstvenim pitanjima građana Sarajeva osnovana je 1919. godine u augustu nazvana “Zdravstveni odsjek za Bosnu i Hercegovinu” koja je bila pod upravom Ministarstva narodnog zdravlja. Pored toga, od 1920. godine u Sarajevu počinje djelovati i “Stalna bakteriološka stanica”. Jedan od dijelova rada jeste i sagledavanje stambenih prilika tadašnjeg perioda, i koliki je zapravo bio njihov utjecaj na širenje bolesti u Sarajevu. Vodovodni i kanalizacioni sistemi nisu zadovoljavali osnovne uvjete, a to je dovodilo do još težeg zdravstvenog stanja, samim time pojavljivanja raznih zaraznih bolesti, među kojima su posebno opasni za područje Sarajeva bili pjegavi i trbušni tifus, a nakon Prvog svjetskog rata, tuberkuloza koja se veoma brzo širila. Autorica je u radu prikazala i nekoliko ilustracija,

ali i tabelu broja zaraženih od 1918. godine pa sve do 1928. godine od pojedinih zaraznih bolesti. Za kraj je autorica navela kako su zdravstvene prilike u Sarajevu bile više odraz uslova stanovanja, higijene, ishrane i niskog nivoa zdravstvene prosvjećenosti, a ne recimo nedostatka institucija.

Kultura za narod i/ili vlast. Osnivanje i djelatnost Kulturnog društva Muslimana “Preporod” s posebnim osvrtom na rad Glavnog odbora i Mjesnog odbora Sarajevo u periodu 1945-1949. godine je naslov rada autora Semira Hadžimusića i naredni rad u 50. broju *Priloga*. Autor polazi od pitanja zbog čega je došlo do osnivanja novog društva Muslimana “Preporod” te da li je ustvari osnivanje “Preporoda” imalo za cilj ukidanje podvođenosti i podijeljenosti u bošnjačkom narodu, s obzirom da je ovo društvo nastalo stapanjem dva stara “bošnjačka” društva, Gajret i Narodna uzdanica. Također, jedno od pitanja na koje je autor pokušao dati odgovor jeste da li je ovo novo društvo osnovano prevashodno kako bi komunistički režim lakše pridobio onaj dio bošnjačkog stanovništva koji nije bio naklavljen prema novoj vlasti. Na osnovu historijskih izvora, Hadžimusić nastoji podrobnije sagledati navedena pitanja i to kroz djelovanje Glavnog i Mjesnog odbora, ali i djelovanja “Preporoda”.

Naredni rad pod naslovom *O karakteristikama nacionalnih ideologija kao činitelja u političkom i društvenom razvitku Bosne i Hercegovine*, djelo je autora Antonija Pehara sa Fakulteta međunarodnih odnosa i diplomacije, Sveučilišta Hercegovina u Mostaru. Kao što i sam autor kaže, u radu je prikazana pojava i razvoj nacionalnih ideologija u Bosni i Hercegovini u historijskom periodu od dolaska Osmanskog Carstva pa sve do trenutka kada je BiH dobila državnu samostalnost kao formativni činitelj društvenih

i političkih odnosa. S obzirom da je riječ o državi i prostoru gdje konstantno dolazi do dodira i utjecaja dvije religije i tri konfesije, Bosna i Hercegovina je u prošlosti, iako se isto može reći i danas, bila područje raznih interesa velikih sila ali i nacionalnih interesa. U radu je Pehar posebno objasnio refleksije tri nacionalne ideologije na Bosnu i Hercegovinu, među kojima su navedeni razni dokumenti o političkim akcijama unutar Bosne i Hercegovine te djelovanje pojedinaca.

Jasmin Medić, naučni saradnik Instituta za historiju u Sarajevu, autor je rada pod nazivom *Politička i nacionalna polarizacija u Bosni i Hercegovini: Projekti "regionalizacije" 1991. godine*. Riječ je o radu koji je nastao na temelju referata izloženog na Okruglom stolu "Godina 1991: Politički procesi u Bosni i Hercegovini u procesu disolucije Jugoslavije" koji je u organizaciji Instituta za historiju, održan 10.11.2021. godine u Sarajevu. U radu je autor analizirao proces proglašenja nelegalnih autonomnih oblasti i zajednica koji će, kroz jednostranu teritorijalnu reorganizaciju Bosne i Hercegovine, biti uvod u osnivanje samoproglašene Srpske republike Bosne i Hercegovine u januaru 1992. godine, odnosno Hrvatske republike Herceg-Bosne u august 1993. godine. U uvodnim razmatranjima, autor se kratko osvrnuo na politička dešavanja Jugoslavije na svom izdisaju 90-ih godina i trenucima kada su jugoslavenske republike počele težiti ka proglašenju nezavisnosti. Nakon toga, Medić se fokusirao na pitanje stvaranja zajednica opština od strane SDS-a u Hrvatskoj, a zatim i u BiH i koliko je jedan takav princip djelovao na urušavanje republičke vlasti. Pored toga, dio rada je posvetio tzv. "Saoizaciji" Bosne i Hercegovine tokom druge polovine 1991. godine kada je došlo do formiranja i djelovanja nekoliko SAO pokrajina. Autor je proces "regionaliza-

cije" predvođen SDS-om i dijelom HDZ-a BiH vidio kao jednu od pripremnih faza za ono što je uslijedilo 1992. godine, ratni zločini i "čišćenje" teritorija.

Posljednji članak u ovom izdanju *Priloga* djelo je Ermina Kuke pod naslovom *Uloga srpske demokratske stranke u okupaciji Višegrada 1992. godine i počinjenju zločina nad Bošnjacima*. Kao i prethodni rad, i ovaj je nastao na temelju referata izloženog na Okruglom stolu "Godina 1991: Politički procesi u Bosni i Hercegovini u procesu disolucije Jugoslavije". Na samom početku svoga rada, autor je naglasio kako su politički i ideološki temelji za izvršenje zločina na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine, nadasve nad Bošnjacima, postavljeni mnogo prije 1992. godine. Naravno, riječ je o ideji stvaranja "Velike Srbije", a kako bi ona bila povijesno ostvariva i dugoročno održiva, trebalo je postići fizičko istrebljenje bošnjačkog stanovništva. Kroz rad autor je hronološki pratio niz događaja koji su odredili budućnost Bosne i Hercegovine, a samim time i Višegrada. Evidentno je bilo da je SDS općine Višegrad, još prije agresije i u vremenu funkcioniranja državnih organa vlasti nakon održanih prvih višestranačkih izbora, jasno dala do znanja da će raditi protivno zakonima SR Bosne i Hercegovine. Za kraj, autor navodi kak ose iz relevantne dokumentacijske građe SDS-a, jasno vidi da je ta stranka bila nosilac političkih, a kasnije i vojnih aktivnosti.

U sekciji koja nosi naziv *Stručni priloz*i, svoje radove su objavili Omer Merzić pod naslovom *Povodom 50. broja: bibliometrijska analiza časopisa Priloz*i te Anida Ibričić *Od tradicionalnog štampanog do digitalnog oblika: digitalizacija časopisa Priloz*i Instituta za historiju. Za cilj svoga rada, Merzić navodi da je ključno bilo bibliometrijski analizirati prvih 49 brojeva časopisa, sa

fokusom na bibliografske elemente bibliometrijske analize. Parametri koji su uzeti prilikom analize su mnogostruki: opseg svakog pojedinačnog broja, učestalost izlaska, broj, opseg i vrsta radova, glavni urednici, redakcijski odbori i autori radova. Ono što autor posebno naglašava jeste da u Bosni i Hercegovini, nažalost, do danas ne postoji sveobuhvatna baza podataka, ili neki drugi sistem, koji bi mogao omogućiti potpunu realizaciju jednog ovakvog projekta i istraživanja. Iz tog razloga je i ovaj rad, kao i mnogi drugi, ograničen u pružanju kompletne analize. Kada je riječ o radu autorice Ibričić, u njemu se prezentuje kako je digitalnim arhiviranjem omogućen tehnološki savremeniji, siguran i slobodan pristup časopisu. Na taj način je stvorena njegova potpunija komunikacija sa naučnom, stručnom i širom javnošću, pa je tako u konačnici postignuta globalna dostupnost časopisa. Uz to, stvorene su bolje mogućnosti rada sa digitaliziranim tekstom: lakše pretraživanje, kopiranje te citiranje uz poštivanje prava autora i izdavača.

Pored članaka i stručnih priloga, u *Prilozima* se objavljuju i prikazi najnovijih izdanja iz Bosne i Hercegovine, ali i regiona i šire. U ovom broju autori su napisali i objavili ukupno sedam prikaza monografija i zbornika radova objavljenih u posljednjih par godina. Za posljednju sekciju napisan je *In Memoriam* za pokojnog dr. Kemala Bašića koji je u novembru 2020. godine, od posljedica upale pluća uzrokovane pandemijom COVID-19, u Sarajevu preminuo. Kroz deset veoma sadržajnih članaka, i ukupno devetnaest predstavljenih radova u ovom broju *Priloga*, autori su dali znatan broj perspektiva o različitim temama koje su i danas aktuelne kako u naučnom tako i u širem javnom diskursu.

EDIN HUSEINOVIĆ